

СТРУКТУРА ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ДО ВИКОРИСТАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Валентина МАЗУР

Copyright © 2006

Постановка суспільної проблеми. Інтеграція України в європейське і світове співтовариство передбачає переорієнтацію підготовки фахівців з вищою освітою, формування соціально активної, інтелектуально розвиненої особистості з високою інформаційною культурою, психологічно готовою до використання сучасних комп'ютерних технологій (КТ) у професійній діяльності.

Важливою суспільно значущою діяльністю за нинішніх складних умов розвитку України є професійна діяльність психологів, яка спрямована на дослідження соціально-психологічних проблем, надання психологічної допомоги людям, профілактичну, психокорекційну та просвітницьку роботу серед населення. Ефективність виконання цих функцій психологом суттєво може підвищитися шляхом використання сучасної комп'ютерної техніки. Проте, як засвідчує практика, сьогодні існує проблема здатності випускників-психологів вищих навчальних закладів (ВНЗ) до самостійного використання її у процесі професійного практикування. У зв'язку з цим зростають вимоги щодо формування у ВНЗ психологічної готовності майбутніх психологів до використання КТ у своїй майбутній профдіяльності.

Розвитку психолого-педагогічних проблем використання комп'ютерів у навчальному процесі присвячені праці Г. Вишинської, Т. Ільїної, Ю. Максименка, Ю. Машбиця, Н. Морзе, М. Смульсон та ін. Основи підготовки студентів до використання інформаційних, комп'ютерних технологій у професійній діяльності викладені в роботах А. Белишкіна, А. Гулеватого, М. Жалдака, Ю. Жука, М. Шкіля та ін. Проте у більшості з них розглядаються педагогічні

аспекти комп'ютерної підготовки фахівців і поза увагою залишаються проблеми, які пов'язані із психологічним обґрунтуванням комп'ютерної підготовки саме фахівців-психологів відповідно до потреб сьогодення, формування у них стійкої психологічної готовності до використання таких знань, умінь, норм і навичок у професійній діяльності.

Мета дослідження – розкриття структури психологічної готовності, ставлень майбутніх психологів до використання КТ у фаховій діяльності та виконання ними основних професійних функцій.

Ключові слова: психологічна готовність, комп'ютерні технології, фахівці-психологи, структура, професійні функції.

Сутнісний зміст та виклад основного матеріалу дослідження. Суспільна практика потребує все більшої кількості фахівців з базовою психологічною освітою, котрі мають ґрунтовну підготовку і можуть нести високу відповідальність за результати своєї праці [3, с. 14]. Професія психолога, на думку А.К. Дмитренка, передбачає не лише оволодіння знаннями, уміннями й навичками роботи, а й вироблення певних особистісних рис, які формуються і розвиваються у процесі активної діяльності психолога. Мовиться зокрема про відповідний рівень мотивації, творчий світогляд, професійно спрямоване мислення, розвиток соціально-перцептивної та емоційної сфер, високу емпатійність та ін. [1, с. 31].

Сьогодні визначений перелік функцій, які мають виконувати психологи, серед яких головними є: консультативна, експертна, діагностична, корекційна, просвітницька, профі-

лактинна, психотерапевтична та ін. Реальне життя, практика пред'являють нині щоразу вищі вимоги до професійної діяльності психологів: 1) відповідальність за результати роботи, 2) об'єктивність, достовірність, точність отриманих результатів вивчення психологічних феноменів, 3) постійна робота над підвищенням своєї фаховості та професійного рівня, 4) використання у професійній діяльності методів моделювання та прогнозування можливих змін у психіці, 5) вибір та обґрунтування адекватних особливостям особистості чи групи людей прийомів і методів педагогічного впливу, 6) своєчасне отримання різнобічної професійної інформації, її обробка та витлумачення тощо. Успішна реалізація більшості з цих вимог та функцій можлива з допомогою КТ. Так, наприклад, сьогодні розроблено цілу систему психодіагностичних комп'ютерних програм на дослідження професійної спрямованості, мотивації особистості до різних видів діяльності, здібностей, рівня розвитку емоційно-почуттєвої, когнітивної, вольової та інших її психічних сфер.

Активне використання КТ привело до істотних змін у виробництві, науці, управлінні, освіті, медицині, до нового етапу розвитку суспільства. Саме тому фахівці-психологи у своїй професійній діяльності повинні використовувати сучасну комп'ютерну техніку задля накопичення та перевірки різної інформації, психодіагностики, обробки результатів досліджень та їх унаочнення, психокорекції, професійного самовдосконалення, обміну спеціальною інформацією. Спектр прикладного використання КТ у профдіяльності вельми широкий:

- підготовка стимульного матеріалу, що забезпечує якісне проведення психологічних досліджень;
- адаптація зарубіжного досвіду до вітчизняних умов, створення нових авторських тестів, опитувальників і методик, у т. ч. використання спеціалізованих пакетів комп'ютерних програм;
- перевірка статистичних гіпотез дослідження;
- виявлення надійності, валідності, достовірності розроблених методик, психодіагностичних тестів та вимірювальних процедур;
- проведення стандартизації побудованих вимірювальних шкал: приведення їх до нормального вигляду, здійснення квантільного групування і т. ін.;
- накопичення та обробка емпіричних й експериментальних даних і бази даних;
- оформлення звітів з практик, курсових робіт, дипломних проектів та ін.

Використання психологом пакетів психодіагностичних комп'ютерних методик надає йому низку переваг порівняно із звичною діагностичною процедурою: а) є змога швидко, оперативно отримати діагностичні результати; б) виникає можливість звільнити себе від важких об'ємних рутинних операцій (інструктування обстежуваних, подання їм завдання, перевірки вірності відповідей, ведення протоколу обстеження, обробки результатів дослідження і т. ін.); в) підвищується точність реєстрації результатів діагностики, максимальне виключення помилок при їх обробці; г) зростає оперативність обробки даних, що дає змогу провести у стислі строки масові психодіагностичні обстеження шляхом одночасного паралельного тестування великої вибірки досліджуваних; д) оптимізується рівень стандартизації умов; е) забезпечується конфіденційність через вилучення впливу експерта. Як наслідок, названі ефекти комп'ютеризованих психодіагностичних методик здійснюють позитивний вплив на підвищення якості і цінності такого дослідження.

Сучасні комп'ютерні засоби уможливають створення банку психодіагностичних даних про конкретну особистість чи групу людей, дають змогу певним чином їх систематизувати, накопичити та в будь-який момент часу вивести для оперативного користування. До того ж ці засоби можуть використовуватися в діалогічному режимі з метою отримання різноманітних довідок, тлумачень, рекомендацій, порад з будь-яких питань психологічної науки. Сьогодні існує низка навчальних, інформаційних, пропедевтичних програм як для фахівців-психологів, так і для клієнтів з різним рівнем психологічної обізнаності. Вони можуть надати суттєву допомогу психологу в просвітницькій, профілактичній роботі з клієнтами. У процесі психологічної підготовки особистості можна скористатися ігровими КТ чи переорієнтувати на тренувальні, корекційні, пояснювальні завдання. Ігрові програми істотно підвищують мотивацію та ефективність привласнення особистістю певної інформації, формують навички, уміння і норми, створюють більш сприятливі умови для індивідуального, диференційованого підходу до психокультурного розвитку користувача. Крім того, поширена думка про суто гуманітарний характер освіти психолога фактично не відповідає сучасним тенденціям розвитку самого психологічного знання, зокрема таким, як математизація, комп'ютеризація психологічної науки і практики.

Для фахівців-психологів, порівняно з іншими представниками гуманітарних професій, КТ і математичні методи мають особливе професійне значення, тому що широко використовуються при проведенні психологічних досліджень і під час практичного консультування. Так, діловий простір їх застосування може бути різним: це й оптимальне планування експерименту, і визначення потрібної та достатньої чисельності обстежуваних виборок, і забезпечення їх репрезентативності, і стандартизація розроблених психодіагностичних та інших методик, й адаптація зарубіжних тестів до умов та особливостей нашого соціуму, і перевірка гіпотез дослідження, обробка отриманих експериментальних даних та їх витлумачення, і використання різних видів кластеризації, групування і класифікації об'єктів чи вимірюваних властивостей. Існують великі інформаційні можливості комп'ютера, під'єданого до світової мережі Інтернет (він сприяє організації спільної навчально-дослідницької діяльності, підтримці професійних контактів з колегами, вченими-психологами за допомогою електронної пошти, вдосконаленню мовної професійної практики внаслідок спілкування у режимі on-line через участь у різноманітних електронних конференціях, приєднанню до світових бібліотек, баз даних, а також надає змогу використовувати у своїй професійній діяльності широкий спектр навчально-методичних, наукових матеріалів, підвищувати свою кваліфікацію шляхом навчання в інших ВНЗ, на курсах підвищення кваліфікації).

Наші спостереження показали, що рівень підготовки студентів-психологів до роботи з комп'ютерною технікою здебільшого є низьким, спілкування з комп'ютером викликає в них певні психологічні бар'єри, острах проводити і допустити промахи у діагностичній чи консультаційній роботі. Клієнти ж сприймають здебільшого результати їх комп'ютерного тестування з дещо більшою довірою, ніж дані діагностичної роботи, проведеної фахівцем-психологом безпосередньо. Нами також встановлено, що значна частина викладачів ВНЗ, не є фахівцями у сфері інформаційних технологій, має недостатній рівень розвитку інформаційної культури. Саме тому їм важко забезпечувати адекватний сучасним вимогам ступінь інформатизації навчального процесу, а викладачам психологічних кафедр – формувати високу психологічну готовність студентів до використання КТ у їхній майбутній професійній діяльності.

Отож, сьогодні потрібна ґрунтовна підготовка майбутніх фахівців-психологів з інформатики, з нових КТ, треба формувати в них високий рівень психологічної готовності до їх використання у своїй професійній діяльності. Саме тому актуальність дослідження структури та динаміки розвитку вищезазначеної готовності має вагоме науково-практичне значення.

Належна підготовленість студентів до інформаційно-комп'ютерної діяльності припускає усвідомлення ними мети використання комп'ютера у вирішенні професійних завдань, а також завдань із самовдосконалення, вироблення техніко-технологічних, рефлексивних, перцептивних, комунікативних знань і вмінь, підтримання прагнень творчо їх застосовувати, утвердити емоційно-ціннісне ставлення до результатів колективної й індивідуальної роботи. На нашу думку, в особистості має бути сформована психологічна готовність до використання у професійній діяльності комп'ютерних технологій, котра передбачає одержання, перетворення, зберігання, передавання професійно важливої інформації в усній, письмовій, графічній або іншій формі за допомогою паперових чи інших засобів, у т. ч. й за допомогою комп'ютерів і ліній зв'язку; вміння грамотно і швидко знаходити потрібні дані, сформованість навичок коректно використовувати потрібну інформацію, наявність потреби у постійній самоосвіті, сукупність знань, норм, умінь і навичок, оволодіння якими уможливорює широкий прикладний спектр застосування КТ.

Результати досліджень, їх аналіз та інтерпретація. Оскільки на сьогодні не проведено теоретико-експериментального дослідження, яке б розкривало психологічні особливості формування готовності до використання КТ у студентів-психологів, то нами здійснена спроба заповнити цю прогалину – системно розкрити взаємозв'язок окремих компонентів зазначеної готовності, динаміку її формування у ВНЗ. Саме тому нами зреалізовані принципи і вимоги системно-структурного підходу.

На першому етапі експериментального дослідження, на основі аналізу наукової літератури, навчальної діяльності студентів, було висунуто припущення, що психологічна готовність майбутнього психолога до використання КТ являє собою складну, інтегральну властивість особистості, котра характеризує її здатність успішно виконувати вимоги професійної діяльності. До структури зазначеної готовності

Таблиця 1

Матриця кореляцій за факторним аналізом психологічної готовності професійних психологів до використання комп'ютерних технологій (вибірка 32 особи)

Показники готовності	1	2	3	4
Мотиваційна	–	0,429	0,319	0,431
Когнітивна	0,429	–	0,276	0,134
Операційно-діяльнісна	0,319	0,276	–	0,242
Емоційно-вольова	0,431	0,134	0,242	–

нами гіпотетично були долучені такі взаємопов'язані складові: мотиваційна, когнітивна, операційно-діяльнісна та емоційно-вольова підготовності.

Мотиваційна становить підсистему мотивів, які спонукають психолога до використання КТ у професійній діяльності. На нашу думку, залежно від того, як особистість усвідомлює соціальну потребу в оволодінні цими технологіями, мотиви можуть проявлятися зовні у різних формах – бажаннях, інтересах, ідеалах, світогляді, вищих почуттях, переконаннях щодо оволодіння нею. Чим вищий рівень підготовки людей з основ інформатики та обчислювальної техніки, тим більш розвинутими мають бути в них й мотиви щодо її освоєння та використання.

Когнітивна складова готовності характеризується рівнем розвитку фахових знань з КТ, що потрібні майбутньому фахівцю у професійній діяльності (знання комп'ютерної техніки, прикладного програмного забезпечення тощо).

Операційно-діяльнісна складова готовності до застосування КТ визначається сформованістю у студентів-психологів практичних норм, навичок і вмій щодо роботи з комп'ютерною технікою, використання прикладних діагностичних, навчальних, інформаційних та інших програм і відповідним йому розвитку психічних пізнавальних процесів (відчуттів, сприймання, мислення, пам'яті, уяви, інших), які сприяють результативності профдіяльності.

Емоційно-вольова складова готовності до використання сучасних КТ – одна з найважливіших у структурі загальної готовності особистості. Під нею розуміємо здатність особистості свідомо регулювати свою поведінку, дії в будь-яких ситуаціях роботи із зазначеними засобами, зокрема за складних умов професійної діяльності. Це пов'язано з проблемою психічної регуляції негативних станів особистості, з тематикою її емоційної врівноваженості. Емоційні стани, котрі виявляються у студентів під час навчання, різні за силою, модальністю, спрямованістю і стійкістю, а тому

стримування чи посилення їх можливе шляхом розвитку вольових рис. Використання КТ – це складне емоціогенне діяння, яке пов'язане із постійним подоланням труднощів, негативних психічних станів (страху, монотонії, фрустрації, астенії, тривоги, дистресу).

З метою перевірки гіпотези про правомірність існування запропонованої нами структури психологічної готовності студентів до використання КТ, експериментальним чином були проведені тестування та опитування реальної вибірки професійних психологів міст Вінниці та Миколаєва (32 особи), які у своїй роботі більш-менш успішно використовують комп'ютерну техніку і сучасні інформаційні технології. Результати такого тестування звірялися з оцінкою експертів (керівників, кращих психологів). Кореляційний зв'язок між виділеними компонентами готовності виявився значимим (на рівні $p=0,01$). Методом рангової кореляції за Спірменом були побудовані матриці кореляцій для всіх показників тестів та анкет. Аналогічним чином будувалися матриці кореляцій для всіх складових психологічної готовності особистості до діяльності – мотиваційної, когнітивної, операційно-діяльнісної та емоційно-вольової. Для змістовного аналізу і перевірки достовірності нашої гіпотези про можливість виділення чотирьох компонентів (складових) готовності нами був також використаний факторний аналіз (однофакторна модель Спірмена). Результати дослідження подані в *табл. 1*. З її даних видно, що між виділеними нами компонентами існує сильний кореляційний зв'язок. Особливо значущий вплив на когнітивну, операційно-діяльнісну та емоційно-вольову складові готовності до використання КТ має позитивна мотиваційна налаштованість особистості.

Використання кореляційного та факторного аналізів за Спірменом підтвердило наше припущення, що виділені нами складові справді характеризують готовність психолога до використання КТ. У загальній структурі такої го-

Таблиця 2

Особливості ставлень студентів-психологів до оволодіння комп'ютерними технологіями (вибірка 190 осіб)

Рівень ставлень студентів до оволодіння КТ	Студенти-психологи (у %):			
	1-й курс (n=50)	2-й курс (n=50)	3-й курс (n=40)	4-й курс (n=50)
Оволодіння КТ має важливе значення для спеціаліста-психолога	16	22	32,5	40
Знання КТ психологу потрібні, але без них можна обійтися	54	58	50	44
Щоб бути гарним психологом не обов'язково володіти КТ	30	20	17,5	16

товності найбільшу вагу має мотиваційна готовність, а найменшу – емоційно-вольова, що свідчить про потребу відкорегувати співвідношення виділених компонентів готовності у процесі фахової підготовки психологів.

Протягом 2003–06 років зі студентами психологами, практичними психологами Миколаївського державного університету імені Василя Сухомлинського, Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського та Вінницького соціально-економічного інституту університету “Україна” проведено констатувальний експеримент, який дозволив виявити особливості розвитку в них психологічної готовності до освоєння та використання КТ у майбутній професійній діяльності.

Загалом психологічну готовність особистості до використання КТ умовно окремі автори поділяють на дві готовності – використовувати комп'ютер як обчислювальний засіб і як інструмент налагодження творчого процесу [2, с. 158]. Професійна діяльність психолога обіймає, на нашу думку, обидва види готовності, хоча переважати має друга. Крім того, встановлено, що аналізована психологічна готовність спричинюється низкою як об'єктивних, так і суб'єктивних чинників. До перших відносять особливості організації та проведення навчального процесу у ВНЗ, досконалість навчальних планів, змісту та форм проведення навчальних курсів, які сприяють якісному оволодінню КТ, їх відповідність сучасним вимогам, якість та рівень забезпечення навчального закладу комп'ютерними пристроями, інформаційною технікою та інструментальним програмним забезпеченням, ступінь доступу студентів до КТ, функціональна комп'ютерна грамотність викладачів та ін. До других (суб'єктивних) чинників належать рівень розвитку мотивації вивчення та використання КТ (усвідомлення їх соціальної та професійної значущості, переконання у потребі оволодіння ними, світоглядні

позиції, настановлення, ставлення, інтереси тощо), ступінь сформованості досвіду роботи з комп'ютерною технікою у довузівській період (загальні знання, навички і вміння користуватися комп'ютером), здатність самостійно використовувати КТ та регулювати свою взаємодію, продуктивно спілкуватися із сучасними інформаційними засобами.

Інтегральним показником, що характеризує вплив суб'єктивних чинників на формування психологічної готовності до освоєння і використання у професійній діяльності КТ, є ставлення студентів до оволодіння нею та уявлення про її важливість у професійній діяльності. Результати опитування з цього приводу наведені у **табл. 2**. З неї видно, що динаміка ставлень студентів-психологів до оволодіння КТ та до їх використання у майбутньому професійному практикуванні неоднозначна, хоча у цілому вона має певну позитивну тенденцію: просування студентів у вивченні основ інформаційної та обчислювальної техніки сприяє зростанню кількості молодих людей, які повною мірою або частково усвідомлюють вагомість використання сучасних КТ у діяльності фахівця-психолога.

Разом з тим, на нашу думку, існують й реальні проблеми із формуванням адекватних ставлень студентів до освоєння комп'ютерної техніки. З початком вивчення курсу інформатики ставлення студентів до КТ дещо змінюється у позитивний бік, проте не досягає бажаного рівня. Майже кожен п'ятий випускник-бакалавр залишається з думкою, що для успішної професійної діяльності психолога не обов'язково ґрунтовно володіти сучасними КТ. Опитування 60 психологів-практиків засвідчило, що серед них 66,8% мають негативне настановлення щодо використання КТ у їхній професійній роботі. Все це підтверджує наявність істотних проблем в комп'ютерній підготовці фахівців-психологів у системі ВНЗ.

ВИСНОВКИ

1. Формування психологічної готовності студентів до використання КТ у професійній діяльності має важливе практичне значення і вимагає пошуку шляхів її вдосконалення у ВНЗ.

2. До структури психологічної готовності до використання особистістю КТ належать мотиваційна, когнітивна, операційно-діяльнісна та емоційно-вольова її складові; при цьому найбільшу вагомість впливу на загальну готовність має мотиваційний компонент.

3. У майже кожного п'ятого студента-психо-

лога виявлено негативне ставлення до використання КТ у майбутній професійній діяльності.

4. Потрібно розробити спеціальну програму формування у студентів психологічної готовності до використання КТ у їхній майбутній професійній діяльності як фахівців-психологів.

1. Дмитренко А.К. Мотиваційні та світоглядні аспекти вибору професії психолога // Практична психологія і соціальна робота. – 2002. – №4. – С. 31–33.

2. Мойсеюк Л.Д. Про психічну готовність студентів технічного вузу до використання ЕОМ // Педагогіка і психологія. – 2001. – №2. – С. 156–161.

3. Панок В.Г. Основні напрями професійного становлення особистості практичного психолога у вищій школі // Практична психологія і соціальна робота. – 2003. – №4. – С. 14–17.

Надійшла до редакції 28.08.2006.

ШАНОВНІ ЧИТАЧІ!

Не забудьте передплатити журнал «ПСИХОЛОГІЯ І СУСПІЛЬСТВО» на 2007 рік

Ф. СП-1

Українське Державне підприємство поштового зв'язку "Укрпошта"
Державний комітет зв'язку та інформатизації України

АБОНЕМЕНТ На газету **21985**
журнал (індекс видання)

(найменування видання)											Кількість комплектів
«ПСИХОЛОГІЯ І СУСПІЛЬСТВО»											1

на 200 7 рік по місяцях

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x

Куди: _____
(поштовий індекс) (адреса)

Кому: _____
(прізвище, ініціали)

ДОСТАВНА КАРТКА-ДОРУЧЕННЯ

пв	місце	літер
----	-------	-------

На газету **21985**
журнал (індекс видання)

«ПСИХОЛОГІЯ І СУСПІЛЬСТВО» (найменування видання)

Вартість	передплатна	98 грн. 44 коп.	Кількість комплектів	1
	переадресування			

на 200 7 рік по місяцях

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x

поштовий індекс	місто _____
код вулиці	село _____
	область _____
	район _____
	вулиця _____

буд. | копр. | кв. _____ прізвище, ініціали _____